

ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ СТОРОНИ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

POSITIVE AND NEGATIVE SIDES OF USING A VIDEO CONFERENCE DURING CRIMINAL PROCEEDINGS

Пасюк Т.В., студентка I курсу магістратури

*Навчально-науковий інститут права
Університету державної фіскальної служби України*

Антонюк А.Б., к.ю.н.,

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

Університет державної фіскальної служби України

Стаття присвячена дослідженню використання режиму відеоконференції у кримінальному провадженні, де розкриваються позитивні та негативні сторони даного явища. У статті авторами з'ясовано зміст поняття відеоконференції, проаналізовано наукові думки процесуалістів щодо пояснення даної інноваційної технології. Досліджено такі умови, коли під час досудового розслідування чи судового розгляду, у разі неможливості особистої присутності деяких осіб у кримінальному процесі, може бути ухвалене рішення про проведення окремих слідчих (розшукових) чи процесуальних дій у такому режимі.

Натепер дана технологія ефективно застосовується у практиці більшості європейських держав та Сполучених Штатів Америки. Прогрес не обійшов стороною і сферу вітчизняного кримінального процесу. Особливу увагу приділено визначенню підстав для проведення дистанційного досудового розслідування та судового провадження.

У статті наведені позитивні сторони застосування режиму відеоконференції, до яких варто віднести доступність та реалізацію права на судовий захист, скорочення строків розгляду справ, економію фінансів тощо.

Якщо говорити про негативні сторони, то вони також мають місце. Сюди можна віднести невідповідний рівень технічного зв'язку для нормального спілкування між судом і установою попереднього ув'язнення; періодичне зникнення зображення та звуку під час відеоконференції; перешкоджання шумів для повного розуміння слів, речень висловлених учасниками процесу; неможливість подання на розгляд суду доказів, письмових клопотань та інших процесуальних документів, які є в учасника процесу, що перебуває в установі попереднього ув'язнення; неможливість для учасника процесу, що перебуває в установі попереднього ув'язнення, таємно порадитись із захисником, який перебуває в залі суду, територіально в іншому місці.

Також висвітлено основні позиції щодо шляхів удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства, власні пропозиції стосовно внесення змін до деяких статей Кримінального процесуального кодексу України.

Ключові слова: відеоконференція, досудове розслідування, слідчі (розшукові) дії, суб'єкти кримінального процесу, електронний цифровий підпис, фіксування.

The article is devoted to the study of the use of videoconferencing in criminal proceedings, it reveals its pros and cons.

The article clarifies the meaning of the concept of video conferencing, explores the different opinions of the authors on the explanation of this innovative technology. Thus, during a pre-trial investigation or trial, in case of impossibility of personal presence of certain persons in the criminal proceedings, a decision may be made to conduct certain investigative or procedural actions by videoconference.

Today, this technology is effectively used in practice in most European countries and the United States. This progress has not bypassed the scope of the domestic criminal process.

Particular attention is paid to determining the grounds for remote pre-trial investigation and court proceedings.

This article clearly outlines the positive aspects of the use of video conferencing, they should include: availability and exercise of the right to judicial protection, reduction of time for consideration of cases, financial savings, etc.

If we talk about the negative sides, they also exist. These are, first of all: inadequate level of technical communication for normal communication between the court and the pre-trial detention facility; periodic loss of image and sound during video conferencing; noise prevention for full understanding of words, sentences uttered by participants of the process; impossibility to submit to the court evidence, written petitions and other procedural documents that the participant of the process is in the pre-trial detention facility; it is impossible for a participant in a trial in a pre-trial detention facility to secretly consult with a defense counsel who is in a courtroom elsewhere.

It also highlights the main positions on ways to improve the current criminal procedure legislation and own proposals for amendments to some articles of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

Key words: videoconferencing mode, remote pre-trial investigation, interrogation, investigative (search) actions, persons to whom videoconferencing is applied, electronic digital signature, recording, identification.

Постановка проблеми. Режим відеоконференції активно застосовується під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а також для здійснення процесуальних дій під час судового провадження. У досудовому розслідуванні режим відеоконференції можливий лише в разі проведення таких слідчих (розшукових) дій, як допит та пред'явлення для впізнання, що зазначено в національному законодавстві. Застосування режиму відеоконференції сприяє повному та всебічному вивченню обставин учинення кримінального правопорушення, однак його застосування на практиці вимагає якісного теоретичного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. В Україні окремі питання застосування режиму відеоконференції

у кримінальному процесі досліджували такі науковці, як: П. Волосюк, Н. Карпов, А. Кофанов, Н. Кушакова-Костицька, В. Маляренко, В. Мурадов, Н. Панько, М. Пашковський, Т. Полякова, А. Сизоненко, М. Смирнов, Б. Стрілець, О. Толочко, О. Тульська, С. Ширіна, В. Шепітько, Л. Щербина, М. Якимчук та інші. Однак це питання породжує низку дискусійних моментів, які потребують теоретичного вивчення.

Мета статті – дослідити і встановити позитивні та негативні аспекти застосування режиму відеоконференції під час досудового розслідування та судового провадження.

Виклад основного матеріалу. У своїй науковій праці Н. Панько зазначала: «Сучасна юридична наука і прак-

тика переходять на якісно новий рівень. Ухвалення нових та внесення змін до чинних нормативно-правових актів, які мають на меті запровадження та використання в юридичній практиці сучасних технологій для більш ефективного вирішення завдань, є необхідним у наш час» [1].

У сфері використання інноваційних технологій теорією і практикою вироблено численні поняття «інноваційних» розробок, що використовуються в побуті між фахівцями.

З розвитком інноваційних технологій виникла можливість проведення допиту, пред'явлення для впізнання під час досудового розслідування і процесуальних дій у суді в режимі відеоконференції, для підвищення ефективності та якості слідчих і судових дій.

У своїй роботі М. Смирнов визначав відеоконференцію як «особливу процедуру провадження, під час якої посадова особа (суддя, прокурор, слідчий) перебуває в місці основного провадження, а учасник процесуальної дії перебуває в іншому місці, спілкування між ними відбувається в режимі реального часу з використанням технічних засобів за допомогою аудіовізуальної взаємодії» [2, с. 97].

У повсякденному житті відеоконференцію використовують як засіб швидкого ухвалення рішення в певній ситуації, з метою скорочення витрат на відрядження до територіально розподілених організацій, а також як один із видів освітнього процесу, який включає в себе елементи технологій дистанційного навчання.

Як зазначають науковці, «велика кількість державних і комерційних організацій застосовують відеоконференцзв'язок, який приносить значні результати і максимальну ефективність, а саме:

- 1) знижує час на переїзди та пов'язані з ними витрати;
- 2) прискорює процеси ухвалення рішень в надзвичайних ситуаціях;
- 3) скорочує час розгляду справ у судах загальної юрисдикції;
- 4) збільшує продуктивність праці;
- 5) вирішує кадрові питання та соціально-економічні ситуації;
- 6) дає можливість ухвалювати більш обгрунтовані рішення завдяки залученню, за необхідності, додаткових експертів тощо» [1].

Сучасне законодавство дає можливість застосовувати цей вид телекомунікаційного зв'язку і під час кримінального провадження. Як зазначала Н. Панько, «під відеоконференцією у кримінальному провадженні слід розуміти особливу процедуру, що виконується за допомогою телекомунікаційних технологій, при якій спілкування у вигляді обміну аудіо- та відеоінформацією між віддаленими учасниками слідчої (розшукової) дії відбувається на відстані (дистанційно), але в режимі реального часу» [1].

Питання регламентації проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час досудового розслідування (дистанційне досудове розслідування) визначено ст. ст. 225–229, 232 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), а під час судового розгляду (дистанційне судове провадження) – ст. 336 КПК України, а також Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 р., Інструкцією про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження), затвердженою наказом Державної судової адміністрації України від 15 листопада 2012 р., роз'ясненням Міністерства юстиції України «Про проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження» від 22 липня 2013 р. тощо [3].

У результаті розгляду інформації, зазначеної у ст. ст. 232, 336 КПК України, виявили, що одними з головних умов для ухвалення рішення про проведення досудового розслідування та судового провадження в режимі відеоконференції є:

1) згода особи, щодо якої планується проведення відеоконференції. Але в положеннях КПК України не визначено вимоги до форми та змісту такої згоди. Ми вважаємо, що для забезпечення законності проведення вказаної процесуальної дії така згода повинна мати виключно письмовий характер, у її змісті необхідно обов'язково вказати причини проведення відеоконференції та відповідний орган досудового розслідування або судовий орган, який повинен проводити вказану процесуальну дію;

2) наявність обов'язкових підстав для проведення дистанційного досудового розслідування чи судового провадження, які визначені в ч. 1 ст. 232 та ч. 1 ст. 336 КПК України. Але даний перелік підстав не має виключного характеру, у КПК України передбачена можливість проведення відеоконференції за наявності інших достатніх та вагомих підстав. До них варто віднести сучасну ситуацію у країні, пов'язану з поширенням хвороби коронавірусу (COVID-19).

У КПК України зазначено, що «дистанційне досудове розслідування передбачено лише щодо таких слідчих (розшукових) дій, як допит, пред'явлення для впізнання осіб, впізнання речей, у свою чергу, дистанційне судове провадження може здійснюватися в судах першої, апеляційної, касаційної інстанції, обмежуючись при цьому виключно можливістю допиту» [4].

У положеннях ст. ст. 232 та 336 КПК України зазначено, що «до основних підстав для проведення дистанційного досудового розслідування та судового провадження, відносять такі:

- 1) неможливість безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні (учасника провадження у кримінальному провадженні) за станом здоров'я або з інших поважних причин;
- 2) необхідність забезпечення безпеки осіб;
- 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;
- 4) необхідність ужиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування (судового провадження);
- 5) наявність інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею (у разі дистанційного досудового розслідування) або судом (у разі дистанційного судового провадження) достатніми» [4].

Серед науковців існує думка, що такий вузький перелік слідчих та судових дій, що можуть бути проведені в режимі відеоконференції, є не виправданим та потребує законодавчого розширення. Тому що правова заборона дистанційного проведення інших слідчих та судових дій немає об'єктивного пояснення. КПК України від 28 грудня 1960 р. передбачав можливість використання відеоконференції під час допиту свідка, експерта, підозрюваного, обвинуваченого і підсудного, очної ставки, відтворення обстановки й обставин події, а також пред'явлення для впізнання без будь-яких обмежень за видом об'єкта впізнання [5].

Беручи до уваги постійний невпинний розвиток науково-технічного прогресу, було б доцільним закріпити невичерпний перелік слідчих (розшукових) та судових дій, що можуть бути проведені дистанційно.

Деякі науковці зазначають: «Як для досудового розслідування, так і для судового провадження спільним є правило щодо можливості використання режиму відеоконференції, яке залежить від відповідного волевиявлення учасників кримінального провадження, слідчого, прокурора, слідчого судді, суду. Якщо, наприклад, особа проти проведення дистанційного розслідування чи судового розгляду, то воно можливе тільки в разі ухвалення вмотивованого, обгрунтованого рішення слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду. Водночас це правило не діє щодо заперечення підозрюваного (обвинуваченого), яке унеможливає застосування режиму відеоконференції» [6].

Також одним із невирішених питань щодо застосування режиму відеоконференції залишається відсутність чіткого

врегулювання місцеперебування захисника. Зрозуміло, що визначати місцеперебування адвоката повинен його підзахисний. У такому разі можливі три варіанти: 1) коли адвокат перебуває в залі судового засідання; 2) коли він перебуває разом зі своїм підзахисним за межами судової зали; 3) якщо у справі є двоє чи більше захисників, то один із них може бути поруч із підзахисним, а другий – у судовому засіданні.

Варто звернути увагу на визначення місцеперебування таких учасників кримінального провадження, як педагог, психолог, лікар, законний представник, і закріпити дане питання у відповідних правових нормах, адже їх відсутність ускладнює проведення дистанційного досудового розслідування, судового провадження. З огляду на функції педагога, психолога, лікаря, законного представника, доцільно було б, щоб ці особи перебували поруч із неповнолітніми, недієздатними чи обмежено дієздатними особами, які беруть участь у проведенні процесуальних дій під час кримінального провадження в режимі відеоконференції. У вирішенні цього питання варто враховувати особливості проведення процесуальних дій за участю малолітніх, неповнолітніх, недієздатних чи обмежено дієздатних осіб, що передбачені ст. ст. 44, 59, 226, 227, 354, 491 КПК України [7].

Не вирішено питання: яким способом особа, що допитується із застосуванням режиму відеоконференції, повинна підписати протокол, дати письмову розписку про роз'яснення їй прав, обов'язків та відповідальності за відмову давати показання і за надання завідомо неправдивих показань.

Деякі науковці зазначають, що «вирішенням даного питання може стати застосування електронного протоколу допиту й електронної форми розписки, які каналами зв'язку направлятимуться безпосередньо слідчому чи в зал судового засідання. Електронний цифровий підпис має засвідчуватися посадовими особами, уповноваженими встановлювати особу, яка бере участь у проведенні процесуальних дій у режимі відеоконференції. Водночас докази, отримані у зв'язку із застосуванням режиму відеоконференції, можуть бути прийняті судом лише за умови дотримання належного порядку проведення слідчих (розшукових) і судових дій дистанційно. Спостереження за проведенням процесуальної дії, психічним, фізичним станом особи дає змогу суду переконатися в законності та можливості використання як доказів результатів, отриманих за допомогою відеоконференції» [8].

Варто зазначити, що організувати відеоконференцію потрібно таким чином, щоб було видно не лише осіб, які безпосередньо беруть у ній участь, але і приміщення, де вони перебувають. Інакше такі докази можуть бути заперечені учасниками кримінального провадження.

Отже, у результаті дослідження питання застосування режиму відеоконференції у кримінальному процесі можемо визначити такі його позитивні сторони:

– по-перше, учинення слідчих (розшукових) та судових дій у режимі відеоконференції є менш затратним порівняно з іншими заходами як щодо часу, так і щодо фінансових затрат, наприклад, на доставку в судові засідання осіб, що тримаються під вартою;

– по-друге, це дає можливість відокремити особу, до якої застосовується відеоконференція, від небезпечного для неї учасника кримінального процесу або ж узагалі залишити таку особу невідомою.

Серед недоліків використання режиму відеоконференції у кримінальному провадженні варто вказати такі:

– невідповідний рівень технічного зв'язку для нормального спілкування між судом та установою попереднього ув'язнення, а також періодичне зникнення зображення та звуку під час відеоконференції, перешкоджання шумів для повного розуміння слів, речень, висловлених учасниками процесу;

– неможливість подання на розгляд суду доказів, письмових клопотань та інших процесуальних документів, які є в учасника процесу, що перебуває в установі попереднього ув'язнення;

– неможливість для учасника процесу, що перебуває в установі попереднього ув'язнення, таємно порадитись із захисником, який перебуває в залі суду, територіально в іншому місці. Якщо, наприклад, адвокат перебуватиме разом зі своїм підзахисним, він не може передати суду клопотання, докази, документи, підготовлені до засідання, але водночас дані документи за законодавством подаються під час судового засідання.

Висновки. Отже, для застосування режиму відеоконференції досудового розслідування та судового провадження характерне забезпечення його доступності та реалізації права на судовий захист, скорочення строків розгляду справ, економія фінансів тощо.

Водночас наявні негативні аспекти застосування дистанційного провадження можуть бути усунені, наприклад, шляхом удосконалення технічного обладнання, законодавчого вирішення питання місцеперебування захисника в разі застосування системи відеоконференції, створення за допомогою технічних засобів умов для конфіденційного спілкування учасників, застосування електронного протоколу допиту, цифрового підпису тощо.

Потрібно зазначити, що у ст. ст. 232, 336 КПК України не врегульовано питання стосовно строку, за який має подаватися клопотання про проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції в рамках кримінального провадження, розгляд якого призначено в загальному порядку на певну дату. Дана проблема нині набула актуальності у зв'язку з поширенням на території України пандемії коронавірусу (COVID-19) та неможливістю забезпечити присутність потерпілих, свідків, підозрюваних, обвинувачених, експертів на визначену дату судового засідання, що, на думку автора, в обов'язковому порядку підлягає законодавчому закріпленню шляхом внесення змін до зазначених статей КПК України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Панько Н. Досвід проведення студентської наукової конференції з використанням відеоконференцзв'язку. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/11997/%CD>.
2. Смирнов М. Особливості надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу відеоконференцзв'язку : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 268 с.
3. Князев В. Дистанційне кримінальне провадження : проблемні питання та перспективи. *Пріоритетні напрями модернізації системи права* : матеріали II Науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 15–16 травня 2020 р. Херсон : *Молодий вчений*, 2020. С. 126–131.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651–VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 28 грудня 1960 р. № 1001–05. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/100105>.
6. Михальчук Т. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції. *Криміналістика і судєбная експертиза*. 2013. Вип. 58 (1). С. 138–144.
7. Кучинська О. Окремі праксеологічні аспекти застосування режиму відеоконференції у кримінальному провадженні в Україні. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2014. № 5. С. 41–49.
8. Білоус В. Дистанційне кримінальне провадження: недоліки законодавчої регламентації і шляхи їх усунення. *Законодавство України : історія розвитку, соціальна обумовленість, якість, застосування та вдосконалення* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 5–6 грудня 2014 р. Запоріжжя, 2014. С. 185–188.